

Государственная высшая школа им. Папы Римского Иоанна Павла II
в Бялой Подляске

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Ванда Кубяк
Wanda Kubiak

**Феномен одиночества
в эмигрантской прозе
Ивана Бунина**

**Fenomen samotności w emigracyjnej
prozie Iwana Bunina**

Бяла-Подляска 2016/ Biała Podlaska 2016

Издатель/ Wydawca

Государственная высшая школа им. Папы Римского Иоана Павла II
в Бялой Подляске
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Рецензенты/ Recenzenci

prof. zw. dr hab. Ludmiła Łucewicz
prof. nadzw. dr hab. Anna Paszkiewicz

Корректурa/Korekta

Вера Минасова

© Copyright by Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej,
Wanda Kubiak

ISBN 978-83-64881-29-9

Тираж/ Nakład: 150 egzemplarzy

Количество страниц/ Liczba arkuszy wydawniczych: 15

Издательство ВГШ ИП II
ул. Сидорска 95/97, к. 334R
21-500 Бяла-Подляска
www.pswbp.pl

Wydawnictwo PSW JPII
ul. Sidorska 95/97, p. 334R
21-500 Biała Podlaska
www.pswbp.pl

Проект обложки, техническая обработка и печать/ Projekt okładki, skład i druk

Agencja Reklamowa TOP, ul. Toruńska 148, 87-800 Włocławek,
tel.: 54 423 20 40, fax: 54 423 20 80, www.agencjatorp.pl

*Светлой памяти моей матери
посвящается...*

Вот когда-то на пороге детства преследовало меня одно сновидение: (...) один, совершенно один во всей этой довременной пустоте, в незакатном мертвом блеске этого солнца я должен был крепко держать во рту каменную рыбу.

(Иван Бунин, *Жизнь Арсеньева*, Париж 1930, с. 80)

Человека страшит одиночество. А из всех видов одиночества страшнее всего одиночество душевное (...) первая потребность человека, будь то прокаженный или каторжник, отверженный или недужный – обрести товарища по судьбе. Не будь этого всепожирающего желания, неужто сатана нашел бы сообщников?

(О. Де Бальзак, *Утраченные иллюзии*,
[В:] *Собрание сочинений в 10 томах*, т. 4, Москва 1983, с. 568)

Одиночество отнюдь не редкость, не какой-то необычный случай, напротив, оно всегда было и остается главным и неизбежным испытанием в жизни каждого человека.

(Вулф Т., *Домой возврата нет*, Москва 1977, с. 475)

Содержание

Wstęp	9
ГЛАВА I ФЕНОМЕН ОДИНОЧЕСТВА В РУССКОЙ ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ	23
ГЛАВА II «Я ОДИНОК И НЫНЕ – КАК ВСЕГДА». ПРОБЛЕМА ОДИНОЧЕСТВА В БИОГРАФИИ И МИРОВОЗЗРЕНИИ И. БУНИНА	31
ГЛАВА III ЛИКИ ОДИНОЧЕСТВА В ЦИКЛЕ “ТЕМНЫЕ АЛЛЕИ” И В ДРУГИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ПОЗДНЕГО ПЕРИОДА.....	53
1. Женское одиночество – томление страстного сознания.....	53
2. Мужское одиночество – в погоне за Другим	91
3. Лицом к лицу – таинство встречи.....	123
ГЛАВА IV ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ГЕРОЕВ И ПРОБЛЕМА ОТЧУЖДЕНИЯ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ МИРЕ ИВАНА БУНИНА	147
1. Одиночество в браке.....	147
2. Вокруг драмы телесности	153
3. Одиночество, игра и суицид	186
ГЛАВА V ВОЗРАСТЫ ОДИНОЧЕСТВА В “ЖИЗНИ АРСЕНЬЕВА”.....	203
Заключение.....	217
Streszczenie	221
Summary	229
Библиография.....	231
Указатель произведений И. Бунина.....	253

Wstęp

Iwan Bunin a problem samotności w literaturze rosyjskiej

Fenomen samotności jako jeden z podstawowych uniwersaliów ludzkiego istnienia jest obecny w życiu każdej osoby, rodziny, społeczeństwa, zaś filozoficzne pojmowanie samotności stanowi skomplikowaną, niejednorodną paletę różnych, czasami bardzo nietypowych poglądów na dane zjawisko.

Niejednoznaczne podejście do pojęcia „samotność” przejawia się już na poziomie językowym. W języku łacińskim występują słowa, odzwierciedlające różne aspekty tego zjawiska: *Homo Solus* (osoba samotna lub człowiek niekontaktowy, lubiący odosobnienie), *solitas* (samotność jako pojęcie), *solitudo* (odosobnienie, bezludność, bezradność, bezbronność, pustynność), *singularitas* (samotność jako stan bezżenny). Należy zauważyć, iż słowo „samotność” oznacza psychologiczny stan porzucenia, odrzucenia i subiektywnie wyklucza wspólnotę z innymi ludźmi, przez co pociąga za sobą dotkliwe cierpienie psychiczne, duchowe i, niejednokrotnie fizyczne. Zaś «odosobnienie» przeciwnie, zakłada wspólnotę i używane jest do określenia fizycznego oddzielenia od innych i oznaczając świadomy wybór osoby, konkretną zgodę na ten stan w niektórych momentach drogi życiowej.

Samotność (opuszczenie, porzucenie) można określić jako poczucie braku bliskich, zażytych relacji z Bogiem, z innymi ludźmi¹ lub z jedną konkretną, najważniejszą dla danej jednostki osobą. Również jakiegokolwiek próby pozbawienia człowieka godności² (pobicie, kłamstwo, kradzież, gwałt, gorsze traktowanie, ostracyzm czy choćby zwykłe wyśmianie) powoduje u człowieka dotkliwe poczucie osamotnienia i krzywdy. Choć brzmi to paradoksalnie, samotność może również oznaczać odizolowanie od siebie

---

¹ Krystyna Osińska w swim artykule *Doświadczenie samotności*, wyjaśnia ten fakt w następujący sposób: (...) niepowtarzalności osoby ludzkiej towarzyszy, również z natury rzeczy – więź wewnętrzna z innymi ludźmi. każdy człowiek jest zarazem odrębną osobą i uczestnikiem wspólnoty ludzkiej. jeżeli aktualizacja tej wspólnotowej więzi jest niepełna, nieprawidłowa, nietrwała – człowiek z konieczności odczuwa ją negatywnie. (...) Samotność jest to stan lub sytuacja człowieka – niepowtarzalnej w swej istocie, wolnej i rozumnej, duchowo-cieleśnej osoby, ukształtowanej na obraz Boga-Stwórcy, a pozbawionej chwilowo, doraźnie lub trwale możliwości korzystania z międzyosobowych więzi z innymi ludźmi. (Osińska K., *Doświadczenie samotności*, [w:] *Samotność chciana i niechciana*, pod red. Matusiak A., Kraków 2009, s. 16, 17).

² Najogólniej mówiąc, godność to wartość osoby. Danuta Ślęczek-Czakon w swojej obszernej pracy na temat zagadnień bioetycznych wymienia różne podstawy godności ludzkiej: *Życie ludzkie ma szczególną wartość, bo jest życiem człowieka, istoty należącej do gatunku homo sapiens; (...) bo zostało stworzone przez Boga; (...) bo przysługuje mu przyrodzona godność; (...) bo jest on osobą; (...) bo jest on istotą, która czuje, myśli i pragnie żyć.* (Ślęczek-Czakon D., *Problem wartości i jakości życia w sporach bioetycznych*, Katowice 2004, s. 38, 39, 40, 42). Zatem, kontynuuje badaczka swoje rozważania, każdego człowieka należy traktować jako cel sam w sobie, a nigdy jako środek do jakiegokolwiek własnego celu. (patrz s. 40).

samego, od własnego jestestwa, świadomość braku życiowego celu, sensu, wartości i zasad, spełniających rolę busoli życiowej³. Samotność jako zjawisko negatywne jest tym, czego człowiek nigdy nie wybiera dobrowolnie i co przychodzi niespodziewanie, zadając cierpienie, spowalniając rozwój osobowy i czasami stając się przyczyną tragedii życiowej, która może doprowadzić do degradacji, choroby lub nawet śmierci (samobójstwa). Gienadij Tichonow w swojej dysertacji proponuje następujące określenie omawianego zjawiska: *Samotność jest to bolesna świadomość wewnętrznej oddzielenia (odłączenia) od bliznich powstająca na tej podstawie tęsknota za relacją, która by nadała życiu sens*⁴. Z punktu widzenia badacza Roberta Weissa samotność nie jest skutkiem fizycznej izolacji w sensie dosłownym, jest ona raczej wywołana brakiem bliskich kontaktów z innymi ludźmi...⁵ W dalszych rozważaniach będziemy brać pod uwagę przede wszystkim negatywne aspekty samotności w historii rozwoju danego zagadnienia.

Niniejsza praca jest poświęcona zjawisku samotności w emigracyjnej prozie pierwszego rosyjskiego noblisty w dziedzinie literatury – Iwana Bunina, zagadnieniu, pozostającemu w ścisłej więzi z problemem istnienia osoby ludzkiej i jej kontaktów z innymi. Zarówno przedrewolucyjną, jak i późną twórczość pisarza cechuje atmosfera osamotnienia, bezdomności, psychicznej i duchowej izolacji człowieka od Boga, innych, a nawet od siebie samego⁶. „Egzystencjały” (termin M. Heideggera) ludzkiego życia, takie jak samotność i śmierć stanowią stały, wręcz ontologiczny wyróżnik egzystencji bohaterów Bunina, co przejawia się na wszystkich poziomach relacji międzyludzkich, ukazanych w jego utworach. Należy przy tym podkreślić, iż w emigracyjnych opowiadaniach autora *Życia Arseniewa* samotność jawi się najczęściej jako rzecz jednoznacznie negatywna. Przybiera ona różne postacie: osamotnienia, odtrącenia, wyobcowania, introwertyzmu, porzucenia, osierocenia. Nie chodzi więc tutaj o samotność pozytywną, będącą świadomym wyborem lub pogodną, pełną nadziei akceptacją. Taka samot-

³ Taki rodzaj samotności bliski jest temu, co Tadeusz Gadacz określa jako samotność moralną. Zdaniem polskiego filozofa to utrata związku z wartościami, symbolami i wzorami: *wewnętrzna, duchowa pustka*. (Gadacz T., *O umiejętności życia*, Kraków 2002, s. 105.)

⁴ Тихонов Г., *Феномен одиночества: теоретические и эмпирические аспекты*, автореф. на соиск. канд. степени, Ижевск 2006, с. 7. (tłumaczenie na polski moje – W. K.)

⁵ patrz: Weiss R. S., *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. Cambridge 1973, cyt. za Покровский Н., Иванченко Г., *Универсум одиночества – социологические и психологические очерки*, Москва 2008, с. 70.

⁶ Badaczka Olga Alejnikowa zauważa, że jest to typowa tragiczna świadomość człowieka początku XX wieku, odzwierciedlona zarówno w muzyce (Skriabin, Rachmaninow) jak i w malarstwie (Wrubel, Pietrow-Wodkin, awangardyści) i w architekturze. (patrz. Alejnikова О., *Одиночество: Философско-культурологический анализ*, дисс. на соиск. ст. канд. филос. наук, СПб 2005, с. 86) Jednak najbardziej jaskrawe przejawy tragicznego odczuwania świata widoczne są w literaturze, przy czym warto odnotować, iż granica między tematem samotności jako problemem estetycznym a realną życiową sytuacją twórców jest bardzo płynna, częstokroć nie istnieje ona w ogóle (np. A. Błok, M. Cwietajewa). (patrz *ibidem*).

ność umożliwia spotkanie z samym sobą i z Bogiem, staje się źródłem pokoju i radości. Jednak bohaterowie większości utworów pisarza „nie mają dokąd pójść”⁷, gdyż w ich odczuciu Boga nie ma⁸. Protagonisci Buninowscy postrzegają samotność jako swego rodzaju przekleństwo. Podejmowane przez nich rozpaczliwe próby ucieczki przed nią skazują bohaterów na poszukiwanie iluzorycznego i efemerycznego ukojenia w objęciach drugiego człowieka, często zupełnie przypadkowego, co w konsekwencji rodzi świadomość jeszcze głębszego osamotnienia i alienacji.

Celem niniejszej książki jest analiza i interpretacja emigracyjnej twórczości prozatorskiej Iwana Bunina w kontekście rosyjskiej i europejskiej myśli filozoficznej. Autorka bada zjawisko samotności w emigracyjnej prozie autora *Ciemnych alei*, toteż praca obejmuje takie pojęcia jak samotność kobieca i męska, poczucie obcości i nudy w małżeństwie, które w konsekwencji prowadzą do zdrady, tajemnica spotkania w akcie wzajemnej fascynacji, cielesność, będąca istotną przyczyną wyobcowania, śmierć (samobójstwo), gra, kłamstwo, pojmowane jako podstawowe elementy ludzkiego istnienia i relacji międzyludzkich.

Fenomen samotności w twórczości Iwana Bunina dotychczas nie znalazł się w centrum zainteresowania badawczego literaturoznawców. Przyjęło się uważać, że w emigracyjnych utworach pisarza na pierwszy plan wysuwają się rozważania nad naturą miłości i jej różnorodnymi przejawami. Zasadniczym zadaniem prezentowanej monografii jest przedstawienie odmiennego spojrzenia na opowiadania autora *Życia Arseniewa* i podkreślenie przeżyć bohaterów, związanych z samotnością jako nieodłącznym elementem ludzkiego życia. Dlatego autorka niniejszego studium podjęła się próby wpisania problemu badawczego *Fenomen samotności w emigracyjnej prozie Iwana Bunina* w kontekst rozważań filozoficznych nad istotą samotności jako takiej.

Przedmiotem interpretacji w prezentowanej monografii stały się opowiadania i nowele Iwana Bunina z cyklu *Ciemne aleje*, wybrane utwory prozatorskie powstałe w latach 1920–1949⁹ oraz pamiętniki i listy pisarza. Zawężenie obszaru badań do tych właśnie tekstów jest nieprzypadkowe i wynika z ogólnego celu monografii, jakim jest ukazanie złożoności i wieloaspektowości badanego zagadnienia w opowiadaniach, w których

⁷ Por. Достоевский Ф., *Преступление и наказание*, Москва 2011, s. 18.

⁸ Twórczość Bunina rozwijała się w czasach upadku pozytywistycznej idei postępu, która tworzyła swoistą „wspólną ideologię” i pozwalała tłumić lęki egzystencjalne jednostki, pozbawionej oparcia w wierze. Człowiek zmuszony był stanąć wobec bolesnej pustki losu w poczuciu własnej bezbronności i samotności (patrz K. Cieślak, *Iwan Bunin. Zarys twórczości*, Szczecin 1998 s. 170).

⁹ *В ночном море* (1923), *Митина любовь* (1924), *Солнечный удар* (1925), *Дело корнета Елагина* (1925), *Ида* (1925), *Мордовский сарафан* (1925), *Полуночная зарница* (1921), *Пингвины* (1929), *Людоедка* (1930), *Лита* (1943), *Памятный бал* (1944), *В такую ночь...* (1949), *Алупка* (1949), *Альпы* (1949), *Жизнь Арсеньева* (1927–1929) oraz cykl opowiadań *Темные аллеи*.

występuje ono jako element stosunków międzyludzkich, głównie relacji miłosnych. Człowiek Bunina – to istota zmysłowa, niedoskonała, lecz mająca „zakodowane” w sobie dążenie do miłości, pojmowanej w kategoriach zakochania, ekstatycznej chwili, stanu najwyższego, lecz nietrwałego uniesienia. Cechuje go egocentryzm (w niektórych przypadkach osiągający skrajne formy – morderstwo lub gwałt) oraz podporządkowanie popędom, z których najważniejsze to Eros i Tanatos.

Bazę teoretyczną monografii stanowi dorobek rosyjskich i europejskich myślicieli, poświęcony zjawisku samotności. Wśród prac, które należy uznać za kluczowe w procesie powstawania tej książki, wypada w pierwszej kolejności wymienić rozważania Nikołaja Bierdiajewa¹⁰, Iwana Iljina¹¹, Nazipa Hamitowa¹², Jeana Paula Sartre’a¹³, Siemiona Franka¹⁴, Fryderyka Nietzschego¹⁵, Józefa Tischnera¹⁶, Emmanuela Lévinasa¹⁷, Aleksandra Demidowa¹⁸ i in. Ważną rolę w badaniu tytułowego zagadnienia odegrały również następujące opracowania współczesnych badaczy: Anatolija Gagarina¹⁹, Gennadija Tichonowa²⁰, Nikity Pokrowskiego i Galiny Iwanczenko²¹, Johna G. McGrawa²². W związku z analizą tematu śmierci i samobójstwa w utworach Iwana Bunina zostały wykorzystane prace Stanisława Kijaczko²³, Jana Marksa²⁴, Władimira Jankielewicza²⁵, Jana Wadowskiego²⁶, Alberta Camusa²⁷, Georga Scherera²⁸. Zajmując się zagadnieniem cielesności w porewolucyjnej prozie autora *Ciemnych alei*, będziemy odwoływać się do

¹⁰ Бердяев Н., *Дух и реальность*, Москва 2007.

¹¹ Ильин И., *Аксиомы религиозного опыта. Исследование в 2 томах*, Москва 2002; *Творчество И. А. Бунина*, [в:] *О тьме и просветлении. Книга художественной критики. Бунин – Ремизов – Шмелев. Собрание сочинений в 10 томах*, т. 6 кн. 1, Москва 1999; *Я вглядываюсь в жизнь. Книга раздумий*, [в:] *Собрание сочинений в 10 томах*, Москва 1994.

¹² Хамитов Н., *Одиночество женское и мужское. Опыт вживания в проблему*, Киев 1995.

¹³ Сартр Ж.-П., *Бытие и ничто. Опыт феноменологической онтологии*, Москва 2000.

¹⁴ Франк С., *Реальность и человек*, Москва 2007.

¹⁵ Ницше Ф., *Так говорил Заратустра*, Москва 2011.

¹⁶ Тишнер Ю., *Философия драмы*, т. 2, Москва 2005.

¹⁷ Левинас Э., *Время и Другой. Гуманизм другого человека*, Санкт-Петербург 1998.

¹⁸ Демидов А., *Феномены одиночества человеческого бытия*, Минск 1999.

¹⁹ Гагарин А., *Экзистенциалы человеческого бытия: одиночество, смерть, страх (от античности до Нового времени). Историко-философский аспект*: дис. доктора философских наук, Екатеринбург 2002.

²⁰ Тихонов Г., *Феномен одиночества: теоретические и эмпирические аспекты*, дис. на соиск. канд. степени, Ижевск 2006.

²¹ Покровский Н., Иванченко Г., *Универсум одиночества. Социологические и психологические очерки*, Москва 2008.

²² McGraw J., *Samotność: studium psychologiczne i filozoficzne*, Warszawa 2000.

²³ Kijaczko S., *Wobec bycia. Filozoficzny problem samobójstwa*, Opole 2005.

²⁴ Marks J., *Idea samobójstwa w filozofii od antyku do współczesności*, Warszawa 2003.

²⁵ Янкевич В., *Смерть*, Москва 1999.

²⁶ Wadowski J., *Dramat pytań egzystencjalnych*, Wrocław 1999.

²⁷ Камю А., *Миф о Сизифе*, Москва 2009.

²⁸ Scherer G., *Filozofia śmierci: od Anaksymandra do Adorno*, Kraków 2008.

publikacji Grzegorza Tulczyńskiego²⁹, Michaiła Epsztejna³⁰, Wiaczesława Szestakowa³¹, Jeleny Turuchinej³², Zygmunta Freuda³³, Mariny Sokołowej³⁴, Walerego Podorogi³⁵, Romana Masłowa³⁶, jak również do zbiorów artykułów: *Filozofia a śmierć*, pod red. Michaiła Wójtowicza (Katowice 2007); *Идея смерти в российском менталитете*, pod red. Julii Chen (Sankt Petersburg 1999); *Психология телесности. Между душой и телом*, pod red. Władimira Zinczenko (Moskwa 2007).

Twórczość Iwana Bunina przyciągała uwagę krytyków i literaturoznawców mniej więcej od roku 1892 i do dnia dzisiejszego wzbudza duże zainteresowanie badaczy na całym świecie. Zdawać by się mogło, iż w ciągu ostatnich dziesięcioleci utwory pierwszego rosyjskiego laureata Nagrody Nobla w dziedzinie literatury doczekały się głębokiej i wszechstronnej analizy. Jednak ilość monografii, dysertacji i innych opracowań, które powstały w ostatnich latach stanowi niezbitą dowód na to, że geniusz buninowski nadal nie doczekał się gruntownych badań i uczeni znajdują coraz to nowe interesujące aspekty jego dorobku literackiego.

Z całkowicie zrozumiałych powodów historycznych w rosyjskim literaturoznawstwie nazwisko Bunina stało się bardziej znane dopiero pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku. Do tego momentu na gruncie rodzimym powstało kilka prac poświęconych zbiorowi opowiadań *Ciemne aleje* i innych utworów prozatorskich okresu emigracyjnego – wśród nich należy wymienić badania Haliny Bojarincewej, Natalii Jewstafiewej, Afanasija Koczetkowa, Larysy Issowej, Władysława Afanasjewa, Olega Michajłowa, Aleksandra Wołkowa, Nikołaja Kuczerowskiego.

Na przestrzeni kolejnych lat pojawiły się publikacje, które buninoznawcy uważają za klasyczne i to właśnie one odegrały fundamentalną rolę w toku pracy nad niniejszą monografią. Wśród tych opracowań na pierwszym miejscu wypada odnotować książkę Olega Michajłowa *Жизнь Бунина: лишь слову жизнь дана...* i Jurija Malcewa *Иван Бунин, 1870 – 1953*. Studium O. Michajłowa ma wielką wartość ze względu na to, że wykorzystano w nim dużą ilość materiału biograficznego i analitycznego przedtem

²⁹ Тульчинский Г., *Философия тела. Тело свободы*, Санкт-Петербург 2006.

³⁰ Эпштейн М., «Природа, мир, тайник вселенной...». Система пейзажных образов в русской поэзии, Москва 1990, <http://www.nvkz.kuzbass.net/dworecki/other/e/4/bunin.htm> (26.02.2010).

³¹ Шестаков В., *Эрос и культура: Философия любви и европейское искусство*, Москва 1999.

³² Турухина Е., *Феномен телесности: пролегамны социально-философской рефлексии*, Саратов 2008.

³³ Фрейд З., *Очерки по теории сексуальности*, Москва 2008.

³⁴ Соколова М., *Проблема тела в русской религиозной философии конца XIX – начала XX века в контексте христианской антропологической традиции*, («Известия смоленского государственного университета» 2009, nr 1 (5)).

³⁵ Подорога В., *Феноменология тела. Введение в философскую антропологию*, Москва 1995.

³⁶ Маслов Р., *Философия телесности: зеркальная сущность человека*, Саратов 2004.

nie publikowanego, zaś J. Malcew koncentruje uwagę przede wszystkim na specyfice buninowskiego spojrzenia na świat i na jego rozważaniach filozoficznych. Właśnie ten badacz zauważył i poddał głębokiemu namysłowi wyraźne pokrewieństwo światopoglądu pisarza z filozofią egzystencjalizmu, kierunku kładącego szczególny nacisk na kwestie osamotnienia człowieka we wszechświecie i wśród jemu podobnych. Inne prace powstałe w tym czasie skupiają się na różnych aspektach twórczości rosyjskiego noblisty. Poetyką cyklu *Ciemne aleje* zajmowali się między innymi tacy literaturoznawcy jak Igor Karpow, Natalia Nikolina, Jekatierina Grudcyna, specyfikę kompozycji analizowały np. Natalia Jewstafiewa, Jekatierina Rogaczewska. Problematyka utworów interesowała Irinę Bogdanową, Halinę Błagasową i in. Styl buninowskiej prozy znalazł się w kręgu zainteresowań Boriany Bundżułowej, Iriny Szczerbickiej, zaś Lidia Kołobajewa i Natalia Praszczerek badały aspekty fenomenologiczne spuścizny literackiej pisarza. Postrzeganiu świata i zapatrywaniom filozoficznym Iwana Bunina poświęcili swoje studia między innymi Tatiana Dwiniatina, Rita Spiwak, Georg Schlegel. Z punktu widzenia naszej pracy szczególnie cenną i inspirowaną okazała się monografia Olgi Śliwickiej *Повышенное чувство жизни. Мир Ивана Бунина* (Moskwa 2004). W ciągu ostatnich lat powstało wiele wartościowych publikacji, również istotnych dla naszych dociekań i dotyczących kolejnych niezbadanych dotąd aspektów twórczości laureata Nagrody Nobla. Wśród nich należy przede wszystkim wymienić następujące prace: Miniony Sztern³⁷, Gennadija Karpenko³⁸, Andżeliki Diakinej³⁹, Wiaczesława Grieczniewa⁴⁰, Eleonory Safronowej⁴¹, Lidii Kołobajewej⁴², Haliny Błagasowej⁴³, Olgi Jegorowej⁴⁴, Ilji Nicziporowa⁴⁵, Gawriiła Simonowa i Ludmiły Kowaliowej-Ogorodnowej⁴⁶, Olgi Bierdnikowej⁴⁷ i in. Autorem wielu niezwykle interesujących artykułów, poruszających problemy relacji bohaterów, marzeń sennych oraz oniryzmu (stanów z pogranicza snu i jawy)

³⁷ Штерн М., *В поисках утраченной гармонии. Проза И. А. Бунина 1930-1940-х*, Омск 1997.

³⁸ Карпенко Г., *Творчество И. А. Бунина и религиозно-философская культура рубежа веков*, Самара 1998

³⁹ Дякина А., *Иван Бунин – поэт Серебряного века*, Елец 2000.

⁴⁰ Гречнев В., *О прозе XIX – XX вв.: Лев Толстой, Антон Чехов, Иван Бунин, Леонид Андреев, Максим Горький*, Санкт-Петербург 2000.

⁴¹ Сафронова Э., *И. А. Бунин и русский модернизм (1910–ые годы)*, Вильнюс 2000.

⁴² Колобаева Л., *Проза И. А. Бунина*, Москва 2000.

⁴³ Благасова Г., *Иван Бунин: Жизнь. Творчество. Проблемы метода и поэтики*, Белгород 2001.

⁴⁴ Егорова О., *Единство в многообразии (о книге И. Бунина «Темные аллеи»)*, Астрахань 2002.

⁴⁵ Ничипоров И., *«Поэзия темна, в словах невыразима...» Творчество И. А. Бунина и модернизм*, Москва 2003.

⁴⁶ Симонов Г., Ковалева-Огороднова Л., *Бунин и Рахманинов: биографический экскурс*, Москва 2006.

⁴⁷ Бердникова О., *«Так сладок сердцу Божий мир...». Творчество И. Бунина в контексте христианской духовной традиции*, Воронеж 2009.

w świecie artystycznym Bunina jest Jelena Kapinos⁴⁸, której przemyślenia w istotny sposób wzbogaciły naszą pracę nad analizą emigracyjnej prozy pisarza. Wśród opracowań o charakterze komparatystycznym, będących dla nas źródłem inspiracji, należy wymienić artykuły i dysertację Mariny Bajcak, zajmującej się związkami emigracyjnej spuścizny literackiej Bunina z malarstwem⁴⁹.

W 2001 roku w Sankt Petersburgu ukazała się antologia *Иван Бунин: Pro et contra*. Książka ta stała się dla nas kolejnym cennym źródłem wiedzy o mało znanych w Rosji tekstach samego Bunina, wspomnieniach jego przyjaciół i znajomych, artykułach publicystycznych, krytycznoliterackich zarówno rosyjskich, jak i zagranicznych badaczy, poczynając od pierwszych recenzji, a kończąc na pracach współczesnych. Należy również wspomnieć o publikacji *И. А. Бунин: Новые материалы*, Вып. I, wydanej w Moskwie w 2004 roku i kompletującej pokaźny zbiór dokumentacji, związanej z Iwanem Buninem. W skład tego wydania weszły materiały zagranicznych archiwów (Leeds Russian Archive, Hoover Institution Archives, Bakhmeteff Archive, oddziały rękopisów Biblioteki Brytyjskiej oraz biblioteki Uniwersytetów w Yale, Sussex, Edynburgu), korespondencja Bunina z Georgijem Adamowiczem, Władysławem Chodasiewiczem, Leonidem Zurowem, Iwanem Nażywinem, Georgiem Brandesem. Również dzięki temu wydaniu zebrano, uporządkowano i udostępniono 25 wywiadów Bunina, umieszczonych wcześniej w różnych periodykach z lat 1902–1917. We wprowadzeniu do książki redaktorzy słusznie zauważają, że [...] *wciąż pozostaje bardzo wiele do zrobienia. Na razie nie istnieje podstawowa baza dla akademickiego wydania lub przynajmniej dla pełnego zbioru dzieł zebranych... Do dnia dzisiejszego nie ma bibliografii Bunina, nie najlepiej wygląda kwestia tekstologii. Dzienniki i listy Bunina są opublikowane tylko w jednej trzeciej. Nie zostały zebrane wspomnienia o Buninie i podstawowe wypowiedzi krytyków o jego utworach, powstałe za życia pisarza. Nie ma naukowej kroniki życia (w związku z czym dostępne biografie pisarza mają charakter popularno-naukowy)*⁵⁰.

⁴⁸ Капинос Е., *Поэтика рассказа И. А. Бунина «Визитные карточки»*, «Известия Смоленского государственного университета» 2012, nr 1.; *Композиционный ритм в новелле Ивана Бунина «Генрих»*, «ВЕСТНИК ВГУ». Серия: Филология. Журналистика. 2008, nr 2.; *Взаимопротяжение и взаимоотталкивание героев в нарративе рассказа И. А. Бунина «Генрих»*, «Гуманитарные науки Сибири» 2008, nr 4. Ta wnikliwa badaczka twórczości Bunina jest również autorką niezwykle cennej rozprawy habilitacyjnej na temat emigracyjnej prozy pisarza: *Формы и функции лиризма в прозе И. А. Бунина 1920-х годов*, дис.на соиск. уч. ст. доктора филол. наук, Новосибирск 2014. Analizując poszczególne utwory, J. Kapinos stwierdza w nich obecność takich zjawisk jak samotność, nieobecność, alienacja i wyobcowanie.

⁴⁹ Байцак М., *Поэтика описания в прозе И. А. Бунина: живопись посредством слова*, дис. канд. филол. наук, Омск 2009.

⁵⁰ *И. А. Бунин: Новые материалы*, Вып. I, Сост. и ред. Коростелев О., и Дэвис Р., Москва 2004, с. 4. W 2010 ukazał się drugi tom, w którym znalazły się materiały ze zbiorów rosyjskich i zagranicznych, przede wszystkim Leeds Russian Archive, jak również Beinecke Library, РГАЛИ, ИРЛИ, РНБ

W dniu 24 marca 2006 roku w Moskwie odbyła się prezentacja pełnego szesnastotomowego wydania dzieł zebranych ostatniego rosyjskiego klasyka. Jest to wspólny projekt rządu obwodu omskiego i Domu Wydawniczego «Воскресенье». W skład dzieł zebranych weszły przedrewolucyjne i emigracyjne utwory Iwana Bunina, *Przekłęte dni* (dziennik, prowadzony w Moskwie i Odessie w latach 1918-1919), dzienniki pisarza i jego żony Wiery Muromcewej, opublikowane wcześniej pod tytułem *Ustami Buninych*, *Dziennik z Grasse* Galiny Kuzniecovej, *Przemówienie z okazji otrzymania Nagrody Nobla*, różnorodne materiały archiwalne i publikacje w prasie emigracyjnej oraz osobista korespondencja z wybitnymi pisarzami: Leonidem Andriejewem, Iwanem Szmielowem Borysem Zajcewem, Władimirem Chodasiewiczem i z malarzem, bliskim wieloletnim przyjacielem noblisty – Piotrem Niłusem.

W 2010 roku w Moskwie została podjęta podobna inicjatywa, która pozwoliła zebrać w jednej antologii pod nazwą *Классик без пелюши. Литературный мир о творчестве И. А. Бунина* obszerne artykuły, eseje, parodie utworów Bunina oraz recenzje przedstawicieli francuskiej, angielskiej, amerykańskiej i niemieckiej krytyki. Warto podkreślić, iż to wydanie okazało się znacznie większe niż poprzednie i po raz pierwszy zebrało tak imponującą ilość materiałów dotyczących twórczości Bunina. Redaktorzy antologii postawili przed sobą ambitne zadanie wypełnienia „białych plam” rosyjskiej buninologii. Redaktor naczelny projektu Nikołaj Mielnikow uważa, że dana pozycja naukowa pozwoli szerzej spojrzeć na dorobek pisarza i przejść od poszczególnych aspektów interpretacji jego utworów *do zrozumienia szerokiego spektrum problemów teoretyczno-literackich, jakimi są specyfika wzajemnego oddziaływania literatur różnych krajów, funkcjonowanie utworu literackiego, role różnorodnych instytucji literackich w kształtowaniu reputacji pisarza i w losach jego spuścizny literackiej, zmienność gustów literackich i kryteriów oceny. [...] Zebrany materiał [...] w sposób istotny poszerzy bazę dla tworzenia komentarzy, pozwoli uściślić najważniejsze prawidłowości procesu pierwszej połowy XX wieku*⁵¹. Ta niezwykle istotna publikacja również okazała się ważną pomocą naukową w naszych dociekaniach badawczych.

i archiwów prywatnych. Po raz pierwszy ukazały się drukiem znaczne ilości korespondencji Bunina z N. Bierbierową, P. Bicylli, J. Sazonową, L. Zurowem, listy pisarza do J. Trubieckiego i N. Millioti. Trzeci zaś tom, opublikowany w 2014 roku zawiera listy I. Bunina, W. Buninej, L. Zurowa do G. Kuzniecovej i M. Stiepun za okres 1934-1961. Zostały one opublikowane po raz pierwszy i stanowią ciekawy materiał dla badaczy biografii I. Bunina oraz ukazują nowe konteksty jego dorobku literackiego.

⁵¹ Мельников Н., *Предисловие*, [в:] *Классик без пелюши. Литературный мир о творчестве И. А. Бунина*, Москва 2010, с. 15.

Nie sposób nie wspomnieć o kolejnym ważnym wydarzeniu w środowisku literaturoznawczym: 13 lutego 2012 roku w Domu Emigracji Rosyjskiej im. Aleksandra Sołżenicyna odbyła się prezentacja pierwszego tomu *Летописи жизни и творчества И.А. Бунина* (red. Siergiej Morozow, Moskwa 2011). Pierwszy tom, który okazał się dla autorki niniejszej monografii cennym źródłem wiedzy, obejmuje 39 lat z życia i działalności artystycznej znanego pisarza: materiały dotyczące dzieciństwa i okresu nauki w gimnazjum, pracy w prowincjonalnej gazecie, wczesnych wierszy i utworów prozatorskich, z których największy rozgłos otrzymała powieść *Wieś*. Zaplanowano wydanie pięciu tomów, na dany moment został oddany do druku tom drugi, który będzie obejmował okres 1909-1917. Jego redaktor wykorzystał cenne materiały biograficzne z siedemnastu rosyjskich i zagranicznych archiwów, część z nich dopiero przy tej okazji stała się dostępna dla szerszego grona czytelników.

Warto podkreślić, iż twórczością Iwana Bunina przez wiele lat aktywnie zajmowali się również polscy literaturoznawcy. Pierwsze polskojęzyczne prace krytyczne o nim pojawiły się już pod koniec 1910 r. Początek XX wieku w Polsce znamionuje wzrost zainteresowania rosyjskimi modernistami – Dmitrijem Mierieżkowskim, Leonidem Adriejewem, jak również Maksymem Gorkim i Aleksandrem Kuprinem, zaś w czasach radzieckich – Władimirem Majakowskim i Wielimirem Chlebnikowem. Twórczość Bunina przyciągała uwagę przede wszystkim wąskiego grona literaturoznawców, gdyż uważana była za zbyt tradycyjną. Przyznanie pisarzowi Nagrody Nobla było dla polskiego środowiska kulturalnego wielką niespodzianką i, rzecz jasna, natychmiast przyciągnęło do niego grono czytelników. W 1933 roku oraz w następnych latach w prasie pojawiło się wiele artykułów i recenzji dorobku literackiego Bunina oraz opinii dotyczących przekładów jego utworów. Jednym z pierwszych polskich badaczy poezji i prozy autora *Ciemnych alei* stał się Ludwik Grzeniewski, redaktor tomiku wierszy *Zapomniana fontanna*, wydanego w Polsce w 1987 roku. Jest on także autorem szeregu artykułów i pierwszej monografii o twórczości pisarza⁵². Właśnie ten krytyk literacki był najbardziej aktywnym popularyzatorem spuścizny artystycznej Bunina. W latach 1960-1970 Halina Brzoza opublikowała około dziesięciu artykułów naukowych na temat prozy noblisty. Wychodząc z założeń metody hermeneutycznej, badaczka zajęła się analizą struktury przestrzeni epickiej powieści *Życie Arseniewa*. W latach siedemdziesiątych twórczością Bunina zajmował się pisarz i uczyony Zbigniew Żakiewicz, który poruszał problem neorealizmu w utworach rosyjskiego nowelisty. Na początku lat osiemdziesiątych w Polsce ukazała się drukiem pierwsza książ-

---

⁵² Grzeniewski L., *Iwan Bunin*, Warszawa 1982

ka o charakterze naukowym, w całości poświęcona spuściźnie literackiej Iwana Bunina – *Chronotop drogi w prozie Iwana Bunina* (Bydgoszcz 1982). Jej autorka, Anna Majmieskułow zwróciła się ku zagadnieniu chronotopu drogi w nowelach i opowiadaniach pisarza. Znaczące zasługi w zakresie buninologii posiada również Anna Paszkiewicz, autorka artykułów i recenzji na temat przedrewolucyjnej prozy Iwana Bunina⁵³ oraz pracy pt. *Opowieści Iwana Bunina z lat 1913-1916. Wybrane zagadnienia poetyki* (Wrocław 1990). Dorobek literacki Bunina znalazł się także w centrum zainteresowania polskiego uczonego Krzysztofa Cieślika, badacza kultury i sztuki rosyjskiej, autora cyklu interesujących artykułów o różnych aspektach twórczości rosyjskiego noblisty⁵⁴ oraz monografii posiadającej niebagatelne znaczenie dla prezentowanych dociekań, zatytułowanej *Iwan Bunin (1870-1953). Zarys twórczości* (Szczecin 1998), a także współautora publikacji *Znani – nieznanii. Studia* (K. Cieślik, M. Skwara, J. Kazimierski, Szczecin 1997). Pod redakcją innej polskiej badaczki Haliny Waszkielewicz powstał zbiór artykułów *Иван Бунин и его время* (Kraków 2001), poruszających takie zagadnienia jak stosunek pisarza do Ojczyzny w latach dwudziestych i trzydziestych, dualistyczna koncepcja życia ludzkiego w poezji Iwana Bunina w latach 1892-1916, słowianofilstwo w utworach noblisty czy też zagadnienie „Bunin w polskich tłumaczeniach i opracowaniach”. Jolanta Brzykcy (Kwiatkowska) zwróciła uwagę na nowe aspekty buninowskiej poezji okresu przedrewolucyjnego i emigracyjnego: *Русская философская лирика на рубеже XIX-XX в.* (Toruń 2003); *Poezja emigracyjna Iwana Bunina 1920-1953* (Toruń 2009). Warto także odnotować wkład w rozwój polskiej buninologii Janiny Sałajczykowej, autorki książki *Prozaicy pierwszej fali emigracji rosyjskiej 1920-1940* (Gdańsk 2003). Daną publikację można uznać za pierwszą w Polsce tego rodzaju próbę szerszego spojrzenia na dorobek rosyjskich pisarzy-emigrantów, w tym również Iwana Bunina. Istotny wkład w studia nad dorobkiem noblisty wniósł również Zbigniew Maciejewski, autor wielu artykułów o autobiograficznej prozie autora *Czary życia*.⁵⁵ Należy wymienić

⁵³ Paszkiewicz A., *Sny Czanga Iwana Bunina*, „Studia Rossica Posnaniensia XIII”, 1979; *Symbolika liczb w twórczości Iwana Bunina lat 1913-1916*, „Slavica Wratislaviensia XXI”, 1980; *Symbolika kolorów w opowiadaniach Iwana Bunina lat dziesiątych*, [w:] *Literatura rosyjska wobec tradycji kulturowych*, pod red. S. Poręby, Katowice 1982; *Fabuły opowiadań Iwana Bunina lat dziesiątych*, „Rusycystyczne Studia Literaturoznawcze” 6, 1982; *Koncepcja ideologiczna „Braci” Iwana Bunina*, „Rusycystyczne Studia Literaturoznawcze” 7, 1985.

⁵⁴ Patrz dokładne dane bibliograficzne w załączonej Bibliografii.

⁵⁵ Maciejewski Z., *Czas w powieści autobiograficznej neorealistów rosyjskich (Problem dystansu i horyzontu czasowego narracji)*, [w:] „Roczniki Humanistyczne” 1987, t. 35, nr. 7; *Etopeja postaci dalszego planu jako czynnik psychologiczny kreacji podmiotu mówiącego w powieści Iwana Bunina „Życie Arseniewa”*, [w:] *Powieść rosyjska XIX i XX wieku*, pod. red. S. Poręby, Katowice 1984, i *Z problemów dekompozycji temporalnej opowiadania w powieści autobiograficznej neorealistów rosyjskich. Poetyka retrospekcji*, [w:] *Literatura i komunikacja. Od listu do powieści autobiograficznej*, pod red. A. Blaima, Z. Maciejewskiego, Lublin 1998.

również nazwiska innych badaczy, którzy zajmowali się bądź obecnie zajmują twórczością Iwana Bunina: Zofia Dziechciaruk, Małgorzata Matecka, Elżbieta Sodomir-Gordon, Teresa Stus, Jerzy Faryno, Izabella Malej, Grzegorz Ojcewicz, Zbigniew Barański, Maria Cymborska-Leboda, Iwona Ndiaye i in.

Co zaś tyczy się podjętego przeze mnie problemu badawczego – *Fenomen samotności w emigracyjnej prozie Iwana Bunina*, to należy stwierdzić, iż pogłębione i usystematyzowane badania nad daną problematyką nie były dotychczas prowadzone. W znanych nam pracach rosyjskich i światowych uczonych pojawiają się pojedyncze wzmianki o tym wyjątkowo istotnym w światopoglądzie i twórczości Iwana Bunina zjawisku. W buninologii dana kwestia jawi się jako *carte blanche*, „luka” wymagająca uzupełnienia, nadal oczekująca na szczegółowe i wnikliwe badania. Większość literaturoznawców, zajmujących się spuścizną literacką Bunina, jedynie pobieżnie dotyka tego aspektu utworów pisarza, przez które – jako swego rodzaju motyw przewodni – przewija się temat porzucenia, opuszczenia, zagubienia człowieka we wszechświecie i pośród innych ludzi. Wykorzystując grę słów, można powiedzieć, że autorka prezentowanej monografii „okazała się całkowicie samotna w obliczu samotności buninowskiej”. W procesie pracy nad książką udało się znaleźć jedynie cztery artykuły, zawierające bezpośrednią analizę problematyki samotności w utworach Bunina lub skupiające uwagę na specyfice jego światopoglądu w kontekście wybranego tematu. Są to prace Nadieždy Koryułowej (*О мотиве одиночества в лирике И. Бунина*, [w:] *И. А. Бунин в начале XXI века: материалы и статьи*, Воронеж 2005), Julii Kurbatowej (*Синтез художественных методов начала XX века в романе И. А. Бунина «Жизнь Арсеньева»*, http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2010/24-24.pdf), Iwony Ndiaye (*Buninowska apoteoza bezdomności* [w:] *Hipertrofia tęsknoty za utraconym domem w poezji emigrantów rosyjskich „pierwszej fali”*, Olsztyn 2008) oraz Natalii Starostinej (*„Страшная тоска”: проблема одиночества в творчестве Ивана Бунина и Надежды Тэффи в 1920-40-е гг. во Франции* [w:] *Феномен одиночества. Актуальные вопросы гигиены культуры*, Санкт-Петербург 2014). Na motywy samotności w utworach autora *Życia Arseniewa* w swojej monografii wskazywał Jurij Malcew, jak również Larysa Tiutielowa w artykule *Проблема героя эмигрантской прозы И. Бунина (К вопросу о своеобразии литературы русского зарубежья)*, [w:] *Художественный язык эпохи. Межвузовский сборник научных трудов*, Самара, 2002) oraz Wiktoria Zacharowa w monografii *Проза Ив. Бунина: аспекты поэтики*, Нижний Новгород 2013.

O obecności tytułowego fenomenu w utworach Bunina, w kontekście rozważań na temat miłostnego uczucia, wspomina również A. Wołkow⁵⁶, W. Linkow⁵⁷, W. Grieczniew (w przywołanej wyżej książce), O. Michajłow⁵⁸, O. Astaszchenko⁵⁹, J. Brzykcy⁶⁰, N. Kuczerowski⁶¹, T. Stus⁶², H. Błagasowa⁶³, A. Diakina⁶⁴, M. Dunajew⁶⁵, J. Sałajczykowa⁶⁶, K. Cieślík⁶⁷, Z. Hajnadi⁶⁸, B. Lönnqvist⁶⁹. Jednak należy wyraźnie podkreślić, iż wszyscy wymienieni autorzy jedynie wspominają o istnieniu tytułowego problemu w utworach autora *Ciemnych alei*. Przeważająca większość badaczy poświęca temu zagadnieniu nie więcej niż kilka zdań. Uważając za niezbędne uzupełnienie tej „luki”, autorka monografii podjęła się zbadania fenomenu samotności w emigracyjnej prozie Iwana Bunina.

Przy realizacji podjętego problemu badawczego niezbędne stało się zastosowanie kilku metod. Bazę teoretyczną monografii stanowią założenia współczesnej hermeneutyki, która przywołując kulturowy i historyczny kontekst dzieła, oraz kładąc nacisk na związki z tradycją literacką, umożliwia jego wieloaspektową interpretację. To właśnie ta metoda, której fundamentem jest nastawienie na rozumienie tekstu oraz podmiotowe współuczestnictwo w rozumieniu jako „praktyce egzystencjalnej”⁷⁰, sprzyjała interpretacji wybranych emigracyjnych utworów Iwana Bunina; wszak ich głównym tematem są stosunki interpersonalne, zawężone do „próby dialogu”, jaką jawi się relacja miłostna, a także do sytuacji osamotnienia od-

⁵⁶ Волков А., *Проза Ивана Бунина*, Москва 1969.

⁵⁷ Линков В., *Мир и человек в творчестве Л. Толстого и И. Бунина*, Москва 1989.

⁵⁸ Михайлов О., *От Мережковского до Бродского: литература русского зарубежья*, Москва 2001.

⁵⁹ Астащенко О., *«Боль крестных ран» Тема изгнания в творчестве И. А. Бунина начала 20-х годов*, [в:] *Творчество И. А. Бунина и русская литература XIX–XX вв.*, Белгород 1998.

⁶⁰ Brzykcy J., *Poezja emigracyjna Iwana Bunina (1920–1953)*, Toruń 2009.

⁶¹ Кучеровский Н., *И. Бунин и его проза*, Тула 1986.

⁶² Stus T., *Мотивы рефлексивно-философские в лирике Ивана Бунина*, [w:] *O poezji rosyjskiej. Od pieśni ludowej i poezji staroruskiej do liryki nowożytnej i współczesnej. Materiały z sesji naukowej Dziesięć wieków rozwoju form wypowiedzi poetyckiej w literaturze rosyjskiej*, pod red. R. Łuznego, cz. II, Warszawa-Kraków 1986.

⁶³ Благасова Г., *Иван Бунин: Жизнь. Творчество...*

⁶⁴ Дякина А., *Иван Бунин – поэт Серебряного века...*

⁶⁵ Дунаев М., *Вера в горниле сомнений. Православие и русская литература в 17-20 веках*, Москва 2003

⁶⁶ Sałajczykowa J., *Prozaicy pierwszej fali emigracji rosyjskiej (1920-1940)*, Gdańsk 2003.

⁶⁷ Cieślík K., *Iwan Bunin. Zarys twórczości...*

⁶⁸ Хайнади З., *Чувственное искушение слов. Бунин. «Жизнь Арсеньева. Юность»*, „Вопросы литературы” 2009, nr 1, s. 253–270.

⁶⁹ Lönnqvist B., *Иван Бунин в эмиграции: в поисках утраченного мира „Studia Slavica Finlandensia”*, 2003, t. XX, s. 85–91.

⁷⁰ por.: „Jeśli podmiot jest wezwany do rozumienia samego siebie w obliczu tekstu, to jest tak dlatego, że tekst nie zamyka się sam w sobie, lecz otwiera na świat, który podmiot na nowo opisuje.” P. Ricoeur, *Expliquer et comprendre*, [w:] tenże, *Du texte à l'action. Essais d'herméneutique II*, Paris 1986, p. 187; cyt. za: M.P. Markowski, *Hermeneutyka*, [w:] A. Burzyńska, M.P. Markowski, *Teorie literatury XX wieku*, Kraków 2009, s. 184.

słaniającej „brak dialogu”. Jednocześnie rozważania nad istotą samotności wymagały sięgnięcia do niektórych założeń fenomenologii. Jak wiadomo, ważnym składnikiem tej metody jest pewien rodzaj duchowego oglądania „przedmiotów”, zwracania się do tego, co dane, zgodnie z podstawową zasadą tej metody: „z powrotem, do rzeczy samych” (Husserl). Natomiast w rozdziale drugim, który został poświęcony analizie osobistych dokumentów Bunina, mającej na celu odnalezienie wątków związanych z postrzeganiem samotności przez pisarza, konieczne stało się zastosowanie metody biograficznej.

Niniejsza monografia jest zmienioną i rozszerzoną wersją rozprawy doktorskiej. W pierwszej kolejności pragnę skierować serdeczne podziękowania w stronę mojej promotorki prof. dr hab. Marii Cymborskiej-Lebody za wsparcie, wnikliwe uwagi i wskazówki, które były dla mnie dużą pomocą w trakcie powstawania dysertacji.

Podziękowania kieruję również do Recenzentek: prof. dr hab. Ludmiły Łucewicz i prof. dr hab. Anny Paszkiewicz za ich trud włożony w przygotowanie recenzji mojej pracy, za sugestie i uwagi krytyczne, które przyczyniły się do udoskonalenia rozprawy.

Zwracam się z osobnym podziękowaniem do prof. dr hab. Mieczysława Adamowicza za życzliwość i udzielenie zgody na semestralny urlop naukowy w Moskwie, co pozwoliło mi na dotarcie do wielu cennych materiałów i znacznie ułatwiło pracę nad rozprawą doktorską.

Dziękuję za otwartość i wszelką możliwą pomoc, okazaną mi przez dr Michała Malickiego, entuzjastycznego naukowca i miłośnika książek, który udostępnił mi swoją niezwykle bogatą bibliotekę domową, liczącą setki pozycji z różnych dziedzin nauki.

Pragnę również gorąco podziękować dr Ewie Stawinodze, dr Małgorzacie Ułanek, dr Jerzemu Szukalskiemu oraz mojej niezrównanej przyjaciółce Sylwii Walenciuk, za rozmowy i dyskusje na tematy związane z literaturą rosyjską, słowa otuchy i cenne uwagi podczas czytania fragmentów tej pracy. W tym miejscu zwracam się z podziękowaniami do wszystkich przyjaciół i znajomych, którzy w jakikolwiek sposób pomagali mi w czasie pisania dysertacji – trafnymi spostrzeżeniami, wskazówkami oraz wyszukiwaniem książek, mogących okazać się przydatnymi w zgłębianiu obranego przeze mnie tematu. Bardzo dziękuję mojemu wspaniałemu mężowi, który dzielnie i z niezwykłą cierpliwością towarzyszył mi na wszystkich etapach, związanych z powstawaniem i obroną doktoratu, a następnie z przygotowaniem monografii do druku.